

SAD i Srbija:

Univerzitetska biblioteka izgrađena sredstvima Karnegijeve zadužbine

Retko kad su odnosi jedne velesile i neke male zemlje bili tako prijateljski i plodotvorni kao što je to bio slučaj između Amerike i Srbije tokom i po završetku Prvog svetskog rata. SAD su bile zadivljene herojskim otporom malog balkanskog naroda i pune poštovanja prema stradanjima koja je srpski narod u tom ratu pretrpeo.

Stevan Nedeljković, FPN:

“Američko društvo i kultura u tom trenutku je bila veoma specifična, oni su podržavali sve ljude koji su baštinili ideje slobode, slobodarske ideale, jer ne treba zaboraviti da su SAD teško došle do svoje nezavisnosti i da su nakon toga prošle građanski rat, borbu za slobodu svih ljudi i svih nacija”.

Pored humanitarne pomoći koja je u Srbiju iz SAD stizala u tim ratnim i poratnim godinama od američkih građana i srpskih iseljenika, i novčane pomoći koju je kroz zajmove pružala američka država, Srbiji su pomagale i privatne fondacije kao što su Rokfeler ili Karnegijeva zadužbina.

Zoran Bajin, Odeljenje retkosti, Univerzitetska biblioteka:

“Karnegijeva zadužbina se inače bavila izgradnjom biblioteka. Najveći broj biblioteka su građene baš u SAD, međutim po završetku Prvog svetskog rata javila se ideja da se nešto učini u Evropi, da se naprave biblioteke u Luvenu u Belgiji, u Remsu u Francuskoj i u Beogradu u Srbiji. To je pre svega bilo zbog ratnih razaranja.”

Za srpsku stranu a posebno za Univerzitet ideja o izgradnji biblioteke je bila i više nego dobrodošla i nešto o čemu se uveliko razmišljalo u Beogradu. Bio je potreban novi i veći prostor, broj studenata u tek osnovanoj Kraljevini bio je četiri puta veći nego pre početka rata. Po pisanju istoričara, glavni zagovornik izgradnje Univerzitetske biblioteka u zemlji bio je profesor nacionalne književnosti Pavle Popović, dok su u SAD, pred američkim prijateljima, ovu inicijativu zastupali srpski poslanik Slavko Grujić i njegova supruga Mejbl. Iz diplomatske arhive se može videti da su se baš gospodin i gospođa Grujić sa takvom idejom obratili

Karnegijevom fondu, koji je već bio odlučio da sredstva za obnovu dodeli Francuskoj, Belgiji i Srbiji "kao čin saosećanja prema užasnim stradanjima nedužnog i bespomoćnog civilnog stanovništva".

Za izgradnju biblioteke Karnegijeva zadužbina je, izdvojila sto hiljada tadašnjih američkih dolara, isto kao i za biblioteku u Belgiji.

Zoran Bajin, Odeljenje retkosti, Univerzitetska biblioteka

"Međutim kasnije se ispostavilo da tih sto hiljada dolara nije bilo dovoljno za centralnu biblioteku, iako je za to vreme to bila velika suma, tako da je bilo više ideja da li da to bude malo skromnija biblioteka koja ne bi pokrivala potrebe čitavog univerziteta ili da se potraži dodatni novac. I na kraju je bilo usvojeno mišljenje da se potraži dodatni novac od vlade Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca".

Za takav ishod se svesrdno zalagao rektor Univerziteta Slobodan Jovanović koji je smatrao da je važno da se izgradi biblioteka koja će moći da zadovolji i buduće potrebe Univerziteta. Dogovoreno je da se iz fonda Karnegijeve zadužbine obezbedi izgradnja, a da Univerzitet finansira opremu biblioteke. Predstavnik Karnegijeve zadužbine koji je nadgledao izgradnju biblioteke, Leo Kapser, piše da je na taj način izgradnja biblioteke postala "partnerska operacija" Amerikanaca i Srba što je stvorilo duh poverenja i saradnje.

Beogradski univerzitet je kroz državni kredit obezbedio skoro milion i sto pedeset hiljada dinara što je činilo trećinu iznosa koji je uložila Karnegijeva zadužbina. Za lokaciju je izabrano zemljište nekadašnjeg trkališta, na kome je pored biblioteke planirano podizanje čitavog kompleksa fakulteta. Zgradu su projektovali profesori Nikola Nestorović i Dragutin Đorđević.

Zoran Bajin, Odeljenje retkosti, Univerzitetska biblioteka

"Izgradnja biblioteke je trajala od 1921. kada je postavljen kamen temeljac, to su bile dosta burne politički godine, ali je ipak tom činu prisustvovao i sam regent Aleksandar i američki poslanik Persifal Dodž."

Na svečanosti povodom početka izgradnje, 23. juna 1921, Regent Aleksandar je u kamen temeljac položio povelju na pergamentu, a ovom činu su prisustvovali visoki srpski i američki zvaničnici, diplomate, novinari i građani. O ovom događaju

su izvestile Politika, Pravda, Tribuna ali i Njujork Tajms, koji je pohvalio Srbe za organizaciju ceremonije na kojoj bi, kako piše, mogli da im pozavide i njujorški policajci:

Njujork Tajms: "Bio je to iskren i dostojanstven odgovor jednog ponosnog naroda američkoj želji da pomogne zemlju koja je bila demoralisana i uništena ratom."

Zgrada je bila završena u roku od dve godine, međutim bilo je potrebno još tri da se završe unutrašnji radovi i da se nabave knjige i nameštaj. Univerzitetska biblioteka je svečano otvorena 24. maja 1926, na dan Ćirila i Metodija.

Zoran Bajin, Odeljenje retkosti, Univerzitetska biblioteka

"Otvaranju su prisustvovala mnoge ugledne zvanice- patrijarh Dimitrije, američki poslanik Džon Prins. Oni su se potpisali u ovoj knjizi upisa koja je sačuvana u arhivi Univerzitetske biblioteke, a pet dana ranije upisao se i sam Kralj Aleksandar koji nije bio u mogućnosti da lično prisistvuje samoj ceremoniji. Američki poslanik Prins koji je bio lingvista i koji je dobro poznao srpskohrvatski jezik je tom prilikom održao pozdravni govor upravo na tom jeziku koji je započeo rečenicama: „Današnja svečanost je nov znak prisne veze između Amerike i Kraljevine SHS. Ova biblioteka će u prvom redu koristiti vašim studentima a zatim celom narodu"."

Endru Karnegi – industrijalac i filantrop

Karnegijeva zadužbina je okupljala ljude koji su podržavali mirovni pokret i verovali da obrazovni i ekonomski razvoj može biti ključni garant mira u svetu. Endru Karnegi, filantrop koji je duboko verovao u značaj obrazovanja, nažalost, nije video završenu biblioteku. Umro je avgusta 1919. Ceo projekat je izneo njegov bliski saradnik, Nikolas Batler koji je sledio duh i put koji je Karnegi uspostavio izgradnjom stotina javnih biblioteka po SAD.

Zoran Bajin, Odeljenje retkosti, Univerzitetska biblioteka

"Karnegi je bio bogati američki industrijalac koji je u SAD došao kao veoma mlad iz Škotske i koji je sam stvorio svoje bogatstvo, svoj ugled i sam sebe obrazovao i koji je želeo da uloži novac koji je stekao u humanitarne svrhe, u cilju unapređivanja i razvoja čovečanstva".

U glavnom holu Univerzitetske biblioteke, a na zahtev tadašnjeg rektora, postavljena je bista Endrua Karnegija, a iste takve bronzane biste nalaze se i u bibliotekama u Belgiji i Francuskoj.

Iznad biste stoji natpis:

“Znano budi da ovo Knjigohranilište postade i osnova se kao plod blagorodne misli i plemenitog dara Karnegijeve zadužbine i da izvoljenjem Boga bi otvoreno 24. maja 1926.”

Prvi upravnik biblioteke je bio profesor Uroš Džonić koji se o knjigama koje su Univerzitetu stizale za još nepostojeću biblioteku starao još od 1919. i koji je, po svedočanstvu savremenika, “bdeo nad svakom ciglom i kamenom uzidanim u zgradu Univerzitetske biblioteke”. Na mestu upravnika ostao je sve do 1941.

Univerzitetska biblioteka danas

Univerzitetska biblioteka je i danas jedna od najvećih centralnih naučnih biblioteka u regionu. Njena namena je ista kao i pre devedeset godina, koriste je studenti i profesori za svoja naučna istraživanja, a razlika je u tome što danas ima mnogo više knjiga i korisnika, kao i internet biblioteku i veliku bazu digitalizovanih časopisa i novina. Biblioteka danas raspolože sa preko 900 hiljada knjiga tj. milion i po predmeta.

Razmena knjiga sa SAD se danas prvenstveno odvija kroz dragocenu saradnju sa Kongresnom bibliotekom iz Vašingtona. Nekadašnja saradnja sa dvadesetak američkih biblioteka prekinuta je 90-ih godina u vreme embarga, što kasnije nije bilo lako obnoviti i zbog razvoja elektronskog bibliotečkog poslovanja.

Vuka Jeremić, Nabavka knjiga sa engleskog, Univerzitetska biblioteka

“Dogodio se procvat sa najvažnijom njihovom bibliotekom a to je Kongresna biblioteka u Vašingtonu koja ima ambiciju da bude neki aleksandrijski centar dakle sakupljač celog svetskog znanja i ima ogromne finansije na raspologanju i motivaciju da saradjuje sa najudaljenijim kutkovima. Tako da oni kao biblioteka koja ima preko 120 miliona bibliotečkih jedinica i mi kao 100 puta manja biblioteka, naša saradnje deluje kao saradnja Davida i Golijata ali je vrlo uspešna”.

Od Kongresne biblioteke iz Vašingtona, koja ima bazu od oko petnaest hiljada knjiga, Univerzitetska biblioteka godišnje poruči između šest stotina i sedam stotina naslova, dok u obrnutom smeru od ponuđenih dve stotine naslova put Vašingtona bude poslato preko stotinu knjiga.

Vuka Jeremić, Nabavka knjiga sa engleskog, Univerzitetska biblioteka
“Znači tu su humanističke discipline, društvene nauke, biomedicinske nauke, tehničke, sve moguće oblasti su pokrivene. One se odmah obrađuju, odmah stavljaju u fond, odmah su na raspolaganju tako da mogu da kažem da je od velike važnosti ova razmena”.

Iako je naučna institucija od izuzetnog značaja, Univerzitetska biblioteka nema dovoljno sredstava za formiranje rezervnog fonda iz kog bi se domaće reprezentativne knjige slale stranim bibliotekama. U odeljenju koji se ovim poslom bavi kažu da, zahvaljujući poklonima privatnih lica, institucija i izdavača, biblioteka ipak uspeva da obezbedi visok nivo publikacija za razmenu.

S druge strane, Univerzitetska biblioteka se trudi da drži dobar korak u korišćenju savremenih tehnologija kako bi korisnicima omogućila što jednostavniji pristup knjigama i časopisima. Do sada je digitalizovano oko deset posto materijala koje biblioteka poseduje.

Adam Sofronijević, zamenik upravnika, Univerzitetska biblioteka

“Navešću našu pretraživu digitalnu biblioteku na adresi unlib.rs/istorijske_novine koja je najveća pretraživa digitalna biblioteka u Srbiji sa preko šest stotina hiljada strana pretraživih novina. Takođe, projekat demokratizacije digitalizacije. Program omogućava automatsko prepoznavanje rukom pisanog teksta, u okviru toga je dostupna i besplatna aplikacija za mobilne telefone”.

Mali skeneri koji omogućavaju jednostavnu digitalizaciju štampanih i rukom pisanih materijala liče na male šatore koji se mogu montirati za samo nekoliko minuta i koristiti uz pomoć mobilnog telefona. Plan čelnih ljudi biblioteke je da ovu jednostavnu i jeftinu tehnologiju učine dostupnu svojim korisnicima tako što će u holu biblioteke biti postavljeno nekoliko ovakvih “sken tent” uređaja.

Mogućnosti moderne tehnologije se koriste i za razvoj novih onlajn vidova naučne komunikacije između Srbije i SAD.

Adam Sofronijević, zamenik upravnika, Univerzitetska biblioteka

“Pre nekoliko godina Univerzitetska biblioteka je pokrenula aktivnost prevođenja snimljenih predavanja sa najboljih američkih univerziteta i tu smo dobili podršku ambasade SAD i Akademskog centra koji je institucija koja promoviše i pruža informacije o studiranju u SAD i ima veliku mrežu alumna, ljudi koji su otišli u SAD završili studije i vratili se u Srbiju.”

I u XXI veku Univerzitetska biblioteka je rekonstruisala pojedine delove zgrade zahvaljujući pomoći koja je stigla iz Amerike.

Nikola Marković, Odeljenje retkosti, Univerzitetska biblioteka

“US Stil kompanija, koja je izvesno vreme bila vlasnik čeličane u Smederevu, htela je da nastavi rad Karnegi fondacije pa je finansirala preuređenje studentske čitaonice i hala ispred studentske čitaonice i otvaranje umetničke galerije na prvom spratu biblioteke 2007 godine.”

Kada je pre par godina trebalo popraviti krov koji prokišnjava i obnoviti fasadu opet su u pomoć pritekla SAD.

Milena Kostić, Odeljenje za razvoj, Univerzitetska biblioteka

“Univerzitetska biblioteka “Svetozar Marković” je 2016. godine učestvovala na konkursu za sredstva iz programa „Amabasadorov fond za očuvanje kulturnog nasleđa” i uz podršku ambasade SAD u Srbiji i uz njihovu preporuku dobila je sredstva, 106 hiljada dolara za rekonstrukciju fasade i krova.”

U proteklih sto godina SAD su na različite načine pomagale Srbiji u teškim periodima - slanjem humanitarne pomoći, donacijama, zajmovima, a ukupna vrednost te pomoći se meri milijardama dolara. Ipak, nema sumnje da je baš zgrada Univerzitetske biblioteke, izgrađena sredstvima Karnegijeve zadužbine, jedan od najlepših simbola prijateljstva i saradnje američkog i srpskog naroda.

Kraj.